

A Néhány mondat a Szent Egyletekről (Hevrá Kádisákról)

Oláh János, PhD

A Tóra¹ végén, Mózes V. könyvének befejező mondatai között olvashatunk Mózes haláláról és eltemetéséről:

*"És meghalt ott Mózes, az Örökkévaló szolgálója, Moáb országában, amint az Örökkévaló mondta. És eltemette őt a völgyben, Moáb földjén, Bét-Peorral szemben és senki sem ismerte sírját egészen e mai napig. És Mózes százhusz éves volt, midőn meghalt; nem homályosodott el szeme és nem fogyott meg az ereje."*²

Mózes halála a zsidó időszámítás³ szerinti ádár hónap hetedikén történt, amely egyben születésének is napja, a Talmudban⁴ olvashatóak szerint⁵. A – szintén a Talmudból eredeztethető⁶ - hagyomány szerint az igaz emberek ugyanazon a napon születnek, amely napon távozniuk kell majdan az élők sorából. E napon az áskénáz⁷ közösségek egy részében szokás, hogy megemlékeznek az elmúlt évben meghalt rabbikról, Tóra-tudósokról, a hitközség tekintélyes embereiről; és némely közösségek tagjai napnyugtáig böjtölnek. Izrael Államában ekkor emlékeznek meg a hadsereg⁸ és a terrorizmus olyan áldozatairól, kiknek sírhelye nem ismert, hasonlóképpen Mózes sírjához.

Általában a zsidó hitközségek úgynevezett Szent Egyleteinek, a Hevrá Kádisáknak tagjai ekkor böjtölnek, majd együtt kimennek a temetőbe, és bocsánatot kérnek a holtaktól (ha netán hibát követtek volna el a temetés során), megemlékeznek az elhunyt Tóra-tudósokról, rabbikról és egyletük tagjairól.

¹ A Tóra (תורה) héber szó, jelentése: Tan, tanítás. Mózes öt könyvének hagyományos elnevezése.

²M.V. XXXIV,5-7.

וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד-יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל-פִּי יְהוָה. וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בְּגִי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִזֶּמֶן מִן-בֵּית פְּעוֹר וְלֹא-יָדַע אִישׁ אֶת-קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. וּמֹשֶׁה בֶן-מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בָּמָתוֹ לֹא-כָהֲתָה עֵינָו וְלֹא-נָס לְחָה.

³ Lásd erről bővebben, pl.: Hahn István: Naptári rendszerek és időszámítás

<http://mek.niif.hu/04700/04744/html/> - 2014.11.07.

⁴ A Talmud (תלמוד) héber szó, jelentése: tanulás, tanítás. Kétféle Talmud ismeretes, úgymint: Jeruzsálemi Talmud (ירושלמי תלמוד), amelyet az V. században zártak le; és a Babilóniai Talmud (בבלי תלמוד), amelyet a VI. században véglegesítettek.

⁵ Talmud, Megilá 13b és Kidusin 38a.

⁶ Talmud, Szotá 13b.

⁷ Áskénáz (a német nyelvű területek héber elnevezése) zsidóság alatt a keresztény Nyugat-Európából kelet felé vándorolt, és az ott élő vagy élt, illetve az innét kivándorolt zsidóságot értem jelen esetben.

⁸ Közismert héber betűszóval: CÁCHÁL /צה"ל/ = Izraeli Védelmi Erők.

Halász Nátán⁹ írta 1902-ben: „Ősrégi kegyeletes szokás, hogy a Chevra Kadisa tagjai az egyesület alapításának évfordulóját böjtnapnak szentelik, amikor is az egyesület elöljárói, a halottak eltakarítására alkalmazottak (...) kíséretében a temetőt felkeresik és ott sírról sírra járva, meg-megállnak (egyszersmind) a halottaktól bocsánatot kérnek, ha eltakarításuk körül nem elegendő kegyelettel és testvéri szeretettel jártak volna el. A Chevra Kadisa alapításának évfordulóját a legtöbb községben Ádár hó 7-ik napján, mások pedig Ádár hónapjának Újholdját megelőző napon tartják meg.”¹⁰

Többnyire ádár hónap hetedikén rendezik az áskénáz közösségek Hevrá Kádisái tisztújító közgyűlésüket is, amely előtt zárszamadást tartanak, ez után halvacsorán (a hal: ádár hónap jelképe) vesznek részt, közösen. E napon a Hevrá Kádisák nem rendeznek temetést, emlékezve arra, hogy e napon maga az Örökkévaló temetett (Mózes).

A Talmudban találunk adatot¹¹ arra, hogy a IV. században már működhetett a Hevrá Kádisához hasonló szervezet, amely a halott körüli teendőket végezte:

„Ráv Hamnuna egyszer ment Darumatába, és hallotta a sófár (halálozást jelző)hangját, és látta, hogy az emberek nem hagyják abba dolgukat és nem mennek a halottal foglalatoskodni. Mondta nekik: Legyetek ti, dolgozó emberek átkozottak! Hát nem egy ember halt meg a városban? Mondták neki: Egyletiünk (חבורתא) van a (temetésre) városban.”¹²

A talmudi kor után is, nyilvánvalóan, gondoskodott a zsidóság halottai valamilyen szintű szervezett eltemetéséről, hiszen ez fontos micvá,¹³ a jótékonyság gyakorlása (gemilut heszed¹⁴ = gyakorló szeretet). A gyakorló szeretet ebben az esetben azt jelenti, hogy azt a szeretetet, amelyet a Teremtő Isten nyújt teremtményeinek: az embereknek, azáltal, hogy életben tartja és segíti; a megsegítetteknek a rászorultakkal kell ugyanezt cselekedniük, szeretetből.

⁹ Halász Nátán: 1834 – 1910. A Pesti Izraelita Hitközség Leányiskolájának igazgatója.

¹⁰ Halász Nátán: A kegyelet forrása. (Új kiadás -Makkabi: Bp., 2002) p. 264.

¹¹ Talmud, Moédkátán 27b.

¹² רב המנונא איקלע לדרומתא שמע קול שיפורה דשכבא חזא הנך אינשי דקא עבדי עבידתא אמר להו ליהו הנך אינשי בשמתא לא שכבא איכא במתא אמרו ליה חבורתא איכא במתא

¹³ A micvá (מצוה) héber szó jelentése: parancs, kötelesség. Összesen 613 darab található a Tórában (Ennyiről ír a Talmud, Mákot 23b.; valamint a Barcelonában élt rabbi ÁháronHálévinek /XIII. sz. közepe/ tulajdonított „Széfer Háhinuh” c. művében részletezi is ezeket.), amelyek egy része csaka férfiakra, a nőkre, kohanitákra, lévítákra, a Szentélyszolgálatára, a Szentfölddel összefüggő mezőgazdasági előírásokra stb. vonatkozik, tehát ez csak egy elméleti szám.

A 613 micvá megtalálható részletesen (angolul):

http://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/756399/jewish/The-613-Commandments.htm-2014.11.07.

¹⁴Héberül: גמילותחסד

Valószínűleg mindig lehettek a közösségekben olyanok, akik ezt a gyakorló szeretetet alkalmazták, de szervezett egyletekről, „Sírások Társulata vagy Temetőtársulat”¹⁵ néven, csak a XIV. századtól vannak adataink.¹⁶ A későbbiekben már megjelenik a mai elnevezés is, pl.: *Hevrá Kádisá D’kávránim* (Szent Egylete a sírásóknak) vagy *Hevrá Kádisá D’gemilut Hászádím* (Szent Egylete a gyakorló szeretetnek). Maga a *Hevrá Kádisá* elnevezés egyes vélekedések szerint (pl. Löw Immánuel¹⁷) a német „der Heiligen Bruderschaft”, „a szentek testvérisége” megnevezés átvétele, amely egy keresztény vallási terminus technicus. A *Hevrá Kádisák* német nyelvű elnevezéseiben többnyire szerepelt is a „Bruderschaft” vagy a „Todtenbruderschaft” vagy a „Beerdigungsbruderschaft” megnevezés.

E keresztény vallási társaságokat, fraternitásokat nevezték még „Calandsbruderschaft”-nak, „Calandsgild”-nek, magyarosan pedig „Kalandos Társaság”-nak. A „Kalandos” elnevezést Magyarországon, 1348. október 28-án a felvidéki Liptó vármegyében (Liptószentmiklóson) létrejött társaság alapító oklevele írja először, és a „calendis” szóból származtatják, amely a hónap első napját jelentette latinul; de a „Társaságot” először „*az 1092-ben tartott szabolcsi zsinat alkalmából említik. A középkor folyamán többféle jellegű vallásos egylet: konfraternitás, céh alakult hazánkban is, melyek közül egyesek kalandos társaságoknak nevezték magukat. (...) A 17. sz.-tól a magukat kalandos társaságoknak nevező egyletek fő feladata a tagok illő temetéséről való gondoskodás volt.*”¹⁸ (...)

„*Céljuk nemcsak a vallási szempontok érvényesítése, hanem gyakran a szegényebb sorsú világiak megsegítése, támogatása is volt. Mint temetkező egyesületek, kötelességüknek tartották gondoskodni a tagok és családtagjaik tisztességes eltemetéséről és a temetési gyászmisék megtartásáról. Kötelességüknek érezték továbbá a városukon, átutazás közben elhunyt idegeneknek is megadni a végtisztességet.*”¹⁹

¹⁵ Héberül: חֲבֵרַת קְבָרִים

¹⁶ ENCYCLOPAEDIA JUDAICA, Second Edition, Volume 9. p. 81; Löw Immánuel és Klein Salamon: A SZEGEDI CHEVRA 1787-től 1887-ig. (SZEGEDI CHEVRA KADÍSA: SZEGED, 1887) p. 12.

¹⁷Löw Immánuel és Klein Salamon: A SZEGEDI CHEVRA 1787-től 1887-ig. (SZEGEDI CHEVRA KADÍSA: SZEGED, 1887) p. 13.

¹⁸Magyar Néprajzi Lexikon „kalandos társaság” szócikke - <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-1775.html> - 2014.11.07.

¹⁹Betekintés a Kolozsvár-Hídelvi Kalandos Társaság életébe 1587-től napjainkig - <http://kolozsvarihostat.com/index2.php?hir=4> -2014.11.07.

A „Calandsbruderschaft” meghalt tagjait az élő tagok vitték a sírhoz, az elhunyt tagokról minden évben, haláluk évfordulóján (Jahrgezeit-nak nevezték) emlékeztek meg, míg az összes elhunyt tagról egyszerre, egy gyászistentisztelet során, ahol is felolvasták a „Todtenbücher”-be vagy „Memorie”-be írt neveket. Erre évente négyszer, negyedévente (quatember) került sor. A tagságot elnyerni belépti díjjal (Einstandsgeld) lehetett, elmulasztott kötelesség esetén pénzbírsággal sújtották a tagot. Működési- és alapszabályzatuk volt, előjárókat választottak, akik joghatóságot gyakoroltak a társaság tagjai felett. Mivel a társaság tagjai egyenlő jogú személyek voltak, testvéri kapcsolatban álltak egymással. Amint Löw Immánuel írta: *„Nem kívánjuk itt az azonos vonásokat részletezni, szembeszökő igazságul csak azt vonjuk le a közlötkekből, hogy a chevra a középkori német Bruderschaft átültetése a zsidóság körébe...”*²⁰

Közép-Európában az első *Hevrá Kádísát* 1564-ben Prágában alapították; míg Magyarországon az első *Hevrá Kádísá* az erdélyi Gyulafehérváron (Karlsburg) jöhetett létre 1665-ben, a felvidéki Vágújhelyen (Waag-Neustadt) 1679-ben, míg az aradi 1729-ben követte.²¹ A *Hevrá Kádísák* alapszabályai²² többnyire hasonlítottak egymásra, hiszen a később alakulók általában átvették a régebben létrejött közösségeket. Például a szegedi *Hevrá Kádísá* 1800-tól vezetett első törzskönyvének²³ alapszabályai a makóinak az átvétele, míg a makói a temesváritól vette át. A (nagy)halászi *Hevrá Kádísá* a (nagy)kállóit vette át, a (nagy)kállói a nagykárolyit, a nagykárolyi pedig az óbudait vette alapul.²⁴

Kezdetben a *Hevrá Kádísá* tagjainak feladatai a halott melletti teendők végzése (a halottak mosdatása, halotti ruhába öltöztetése, koporsóba helyezése, elföldelése; temetőgondozás), a gyászolók vigasztalása és a gondoskodás róluk,²⁵ a későbbiekben e feladatai mellett foglalkozik még: *„...a szegények segélyezésével, árvák és özvegyek gyámolításával, sínlő agognak hajlékba fogadásával, betegek ápolásával...”*²⁶

²⁰Löw Immánuel és Klein Salamon: A SZEGEDI CHEVRA 1787-től 1887-ig. (SZEGEDI CHEVRA KADÍSA: SZEGED, 1887) p. 17.

²¹Uo. p. 19.

²²Héberül: תקנות

²³Héberül: פנקס

²⁴ Raj Tamás: A nagyhalászi Hevra-könyv. (SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI LEVÉLTÁR: Nyíregyháza, 2009) /A SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI II. KÖZLEMÉNYEK. 37.

²⁵Eisenstein J. D. (Yehuda David) /Author/: Otzar Yisrael (Ozar Yisrael An Encyclopedia HEBREW TEXT) Vol. I. (Hebrew Encyclopedia Publishing Company: 1907) Hevra Kádísá címszó.

²⁶ Halász Nátán: A kegyelet forrása. (Új kiadás -Makkabi: Bp., 2002) p. 7.

A szegedi, azaz egy városi *Hevrá Kádísá* így fogalmazza meg céljait és feladatait 1886-ban:

„Vallásos hagyomány szerint a chevra:

- a) Szegényeket, különösen szegény betegeket segélyez.
- b) Beteget látogat, zsidó betegek számára kórházat tart fenn.
- c) Haldoklónál és halottaknál a szokásos szertartásokat és szolgálatokat teljesíti.
- d) A zsidó temetőt gondozza.
- e) Gondoskodik emlékmécsről, esetleg árvák imájáról is, az egylet tagjai és nejeik halálának évfordulóján.
- f) A rá bízott alapítványokat kezeli.
- g) Megállapítja a halottak emlékezete alkalmával fölemlítendő névsorát.”²⁷

A (nagy) halászi, azaz egy falusi *Hevrá Kádísá* héber nyelvű szabályaiból néhány, 1894-ből:

„2. A Szent Egylet minden tagjának serénynek kell lennie, ne legyen tudatlan, jártas legyen az összes vallási törvényben és szokásban, amelyek ebben a kérdésben, a szeretet gyakorlásának ügyében szükségesek, nehogy Isten ments, botlásba kerüljenek.

3. Ha Isten ments, egy beteg ember hangja hallatszik a településen, meg kell látogatni őt nap mint nap, mert boldog, aki megsegíti a szegényt, a beteget, minden számára szükséges dologgal. (...)

5. S a lélek távozásának órájában (ne közülünk való legyen) micva, hogy tízen legyenek és olvassanak vele,...

8. (Ha) meghal (valaki) a településen (ne közülünk való legyen) a Szent Egylet minden tagja köteles sietni, hogy szeretetet gyakoroljon vele, s ellássa minden szükséges dologgal, amíg el nem temetik...

10. A gyászoló első étkezése (a temetést követően) a Szent Egylet tagjaitól legyen (előkészítve és feltálalva). (...)

14. A Szent Egylet minden tagja viselkedjen szeretettel és barátsággal (egymás iránt).”²⁸

²⁷Löw Immánuel és Klein Salamon: A SZEGEDI CHEVRA 1787-től 18887-ig. (SZEGEDI CHEVRA KADÍSA: SZEGED, 1887) p. 31.

²⁸Raj Tamás: A nagyhalászi Hevra-könyv. (SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI LEVÉLTÁR: Nyíregyháza, 2009) - A SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI LEVÉLTÁR KIADVÁNYAI II. KÖZLEMÉNYEK. 37.

A szombathelyi, szintén városi *Hevrá Kádisá* funkcióit a következőkben lehet meghatározni az alapszabályok alapján:

- jótékonyág gyakorlása:
- betegek látogatása, ápolása és virrasztás a beteg mellett;
- a hitközség szegény betegeinek ápolása, gyógykezelésük költségeinek fizetése;
- kórház és aggok házának fenntartása;
- a hitközség vagyontalanjainak segélyezése;
- a hitközség vagyontalanjainak díjtalan eltemetése;
- temetkezések intézése:
- haldoklók és elhunytak körül az előírt vallási szertartások elvégzése;
- halott-örök állítása;
- holttest elszállítása, mosdatása, felöltöztetése;
- sírásás, koporsóról való gondoskodás, anyakönyvezés;
- halottak névszerinti felemlítése az ünnepek alkalmával;
- adományok gyűjtése;
- temető fenntartása és gondozása.²⁹

A pesti, a nagyvárosi *Hevrá Kádisá* a következőkben határozza meg alapszabályában önmaga feladatait, a XIX. század végén:

„Az izraelita vallású elhunytaknak tetemei körül a halottas házban szükséges vallási és gyászszertartások végzése; az elhunytaknak az izraelita vallás törvényei és hagyományai szerint való eltemetése; (...) egyáltalán izraeliták temetkezésével és az e körül való kegyeletes cselekményekkel összefüggő ügyek intézése. (...)

A szegények és betegek segélyezésén, a kórház s az aggok-háza fenntartásán és egyéb emberbaráti feladatain kívül, a „Pesti Chevra Kadisa” még az elhunytak lelki üdveért mondandó imák, templomi megemlékezések és más ilyenmü kegyeletes ténykedések elvégzéséről is gondoskodik.”³⁰

²⁹Weber Edina: A szombathelyi zsidó temető. (Országos Rabbiképző Intézet Pedagógiuma, 1998). Szakdolgozat.

³⁰ Idézi: Halász Nátán: A kegyelet forrása. (Új kiadás -Makkabi: Bp., 2002) p.78.

A *Hevrá Kádisá* azonban nem csupán egyike volt a zsidó jótékonyági egyleteknek, de nem is csak egy temetkezési vállalkozás volt: amint azt a szombathelyi *Hevrá Kádisá* Jótékonyági Ügyosztályának elnöke: dr. Glück Gyula mondta egy *Hevrá Kádisá* összejövetelen, 1928-ban: „A Szentegylet maga a zsidóság, annak a koronája. (...) A Chevrának ez a tevékenysége forrása a hithűségnek, fundamentuma és legerősebb pillére a zsidóságnak.”³¹

³¹ „Igaz szeretet” Jubileumi emlék a szombathelyi Chevrá Kadisa 100 éves fennállása alkalmával 1928 február 28-án tartott ünnepségekről. Szerk. Horovitz József. Szombathely. 1928. p. 40. Idézi: Weber Edina: A szombathelyi zsidó temető. (Országos Rabbiképző Intézet Pedagógiuma, 1998). Szakdolgozat.

Oláh János, egyetemi tanár az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Szentírás - és Talmudtudományi Tanszékének professzora, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a Pécsi Tudományegyetem előadója, az OR-ZSE Évkönyvek és a Magyar Zsinagóga folyóirat főszerkesztője. Legfőbb kutatási területei a zsidó vallástudomány és folklór, mely tárgykörökben számos tanulmánya és könyve jelent meg. A fent közölt írása a Magyar Tudomány Hónapja keretében, az OR-ZSE és az Adventista Teológiai Főiskola által közösen megrendezett, *Devárim - Deuteronomium Biblikus Konferencián* hangzott el 2014 novemberében.

Útmutatás azok számára, akik a cikket idézni kívánják:

OLÁH János 2014 Néhány mondat a Szent Egyletekről (Hevrá Kádisákról), *Yerusha. Zsidóság és kulturális antropológia. Online folyóirat. 2014/2*

URL: www.yerushaonline.com/content/?v=a9ffj3hx3